

Concert op 8 juni 1982 in de Grote Zaal van
het Concertgebouw te Amsterdam door het

VU-KOOR

met medewerking van:

Amsterdams Universiteitskoor
Amsterdams Philharmonisch Orkest
Circle Steel Band

en de solisten

Marianne Blok
Lucia Meeuwsen
Jan Caals
Louis Landuyt

Het geheel staat onder leiding van Huub Kerstens.

PROGRAMMA

- Jan van Gilse - Cantate Sulamith (1902)
tekst: Emil Prinz zu Schönaich-Carolath
voor : sopraan-tenor-bariton-
koor-groot orkest
- Kees van Baaren - The Hollow Men (2e versie 1955)
tekst: T.S. Eliot
voor : sopraan-bariton-gemengd koor-
groot orkest

PAUZE

- Peter Schat - delen uit Houdini: een circusopera
tekst: Adrian Mitchell

Het concert wordt rechtstreeks uitgezonden door
de NOS-radio.

HUUB KERSTENS

Huub Kerstens (1947) studeerde aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag piano, hoorn, kerkmuziek en koordirectie. Tijdens een verblijf van 1½ jaar in het buitenland studeerde hij directie bij Michel Tabachnik, bij wie hij tevens als assistent heeft gewerkt.

In Nederland is Huub bij veel orkesten en koorformaties als gastdirigent opgetreden. Onlangs is hij benoemd als koorleider bij het Nederlands Kamerkoor.

Als pianist en begeleider is Huub regelmatig te horen. Bovendien legt hij zich momenteel toe op het componeren van o.m. elektronische muziek.

Naast het VU-koor staan het VU-kamerkoor, het Amsterdams Universiteitskoor alsmede de uit deze 3 koren samengestelde en onder de naam Diaboli in Musica optredende ad hoc formatie onder leiding van Huub Kerstens.

Het VU-KOOR staat sinds 1977 onder leiding van Huub Kerstens en heeft zich sindsdien langzaam maar zeker een goede naam verworven binnen de nederlandse koorwereld.

We leggen ons vooral toe op minder bekende composities en willen graag veel nederlands werk ten gehore brengen - zowel oudere stukken als in opdracht geschreven composities.

Vaste repetitor van het VU-koor is Cor de Jong.

De organisatie van dit concert, die geheel in handen was van het VU-koor, heeft ook dit jaar weer veel voeten in de aarde gehad. De bezuinigingen in de kunstsector gaan ook aan ons niet onopgemerkt voorbij; het doorgaan van het concert is lange tijd onzeker geweest door het uitblijven van de benodigde subsidie. Uiteindelijk bleken CRM, de gemeente Amsterdam, CREA, het Holland Festival en het ACC gezamenlijk bereid ons in voldoende mate te steunen.

Onze dank hiervoor.

Hoewel het realiseren van plannen dus niet eenvoudig is, blijven we in ieder geval plannen maken. We hopen dit najaar (4 november) een concert te geven met een programma waarop minder bekend werk staat van o.m. Schönberg, Zemlinsky en Sjostakovitch (Die Hinrichtung des Stephan Rasin). Voor volgend jaar juni hebben we weer een concert met nederlandse muziek voor ogen. Geert van Keulen en Peter Jan Wagemans zijn voor ons aan het werk. En een onbekend werk van Bernard van Dieren wacht op uitvoering.

We laten van ons horen!

Alle inlichtingen over het VU-koor kunt u krijgen via:

Postbus 7161
1007 MC Amsterdam

MARIANNE BLOK

Marianne Blok werd geboren te Panama City. Zij begon haar studie al op zeer jonge leeftijd. In 1962 kwam zij naar Nederland, waar zij aan het Amsterdamse Conservatorium haar onderwijs- en solodiploma's behaalde o.l.v. Jan Keizer. In 1972 ontving zij de Prix d'Excellence. Marianne Blok heeft veel concerten gegeven in binnen- en buitenland en daarbij veel radio opnamen gemaakt.

In 1971 maakte zij haar operadebuut bij Opera Forum in de rol van Königin der Nacht in 'Die Zauberflöte', een rol die zij later bij de opera van Gent, Antwerpen, The Kent Opera en The English National Opera te Londen vervulde.

Marianne Blok werd uitgenodigd door de Nederlandse Opera Stichting de rol van de Knekelgeest in Peter Schat's opera 'Aap' te zingen, die in wereldpremiere ging in het Holland Festival van 1980. 'Aap' beleeft in het huidige Holland Festival zijn heropvoering, waarbij Marianne Blok weer de rol van de Knekelgeest zingt.

Naar aanleiding van het succes in bovengenoemde opera werd zij gevraagd om de rol van Cecilia, de moeder van Houdini, in de gelijknamige opera te zingen, welke rol zij vanavond ook zingt.

LUCIA MEEUWSEN

Lucia Meeuwsen studeerde aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag bij Annie Hermes. Sinds enkele jaren studeert zij bij Jessica Cash in Londen, waar zij zich vooral toelegt op opera.

Haar repertoire is zeer uitgebreid. Zij zingt werken uit + de 14e eeuw tot en met de 20e eeuw.

Zij heeft verschillende platen gemaakt, o.a. met Syntagma Musicum en het ensemble Kaproen; voorts bij Donemus werken van Peter Schat en Louis Andriessen.

Zij treedt ook regelmatig op in het buitenland. In de zomer van 1981 maakte zij nog een toernee met Nederlands Danstheater door de Verenigde Staten, waarbij o.a. opgetreden werd in de Metropolitan Opera.

JAN CAALS

De in Nederland nog niet zo bekende Belgische tenor Jan Caals is in eigen land een veelgevraagd solist. Daar was hij reeds te beluisteren in o.a. Händels 'Messiah', missen van Haydn en Schubert, Bach's 'Hohe Messe' en passionen, alsook in enkele kameropera's.

Op de plaat is hij te horen in een opname van de 'Messe des Morts' van Charpentier. Aan deze opname werd door critici de Prijs van Montreux toegekend.

In de toekomst staan uitvoeringen van o.a. de requiems van Mozart en Verdi op het programma alsmede plaatopnamen met het koor van de BRT.

LOUIS LANDUYT

De Luxemburgse bariton Louis Landuyt heeft zijn opleiding genoten in Luxemburg en aan het Koninklijk Conservatorium in Brussel.

Als lyrische bariton heeft hij in België en Duitsland veel opera's operette's en musicals gezongen. Enkele belangrijke rollen die hij heeft gezongen, waren Figaro in 'De Barbier van Sevilla' en Papageno in 'Die Zauberflöte'. In het seizoen '82/83 zingt hij bij de Nederlandse Opera Stichting in 'I Pagliacci' van Leoncavallo.

Voor de serie '400 jaar Nederlandse Muziek' maakt hij in juli a.s. een plaatopname met het Residentieorkest van 'Mausoleum' van Louis Andriessen.

jan van gilse

Jan Pieter Hendrik van Gilse werd op 11 mei 1881 te Rotterdam geboren. In 1897 begon Jan de conservatoriumstudie te Keulen, met lessen in directie en compositie van de directeur, Franz Willner. De studie werd in 1902 voortgezet bij Humperdinck in Berlijn, en in 1905 afgerond. Inmiddels had Van Gilse al een prijs in de wacht gesleept voor z'n eerste symfonie, en had de tweede symfonie haar eerste uitvoering gekregen in het Concertgebouw onder Willem Mengelberg. De derde symfonie (uit 1905/6) werd in 1909 bekroond; dit betekende een tweejarig verblijf in Rome én voldoende financiële zekerheid voor een huwelijk. Dit wordt in september 1909 voltrokken; Ada Hooijer is de bruid. In Rome wordt een begin gemaakt met de vierde symfonie (voltooid in 1915). Jan van Gilse woont en werkt tot 1916 in München, en keert dan terug naar Nederland. Na eerdere sollicitaties in Amsterdam en Den Haag wordt Van Gilse in 1917 benoemd als dirigent van het Utrechtse Stedelijk Orkest.

Deze periode heeft Jan van Gilse weinig vreugde bezorgd. Als dirigent van het USO moest hij het opnemen tegen de sociëteit 'Tivoli', waaraan het orkest met handen en voeten gebonden zat. Van Gilse wilde van het USO een zelfstandig en volwaardig orkest maken. Dit is hem uiteindelijk gelukt. Maar tegen de tijd dat het zover was, bleek Van Gilse toch niet langer bestand tegen de niet aflatende, systematisch afbrekende kritieken die Willem Pijper -als jong criticus verbonden aan het Utrechts Dagblad- over Van Gilse uitstortte. Kritieken waarmee Pijper het hele Utrechtse muziekleven schade berokkend heeft. In 1922 stapte Van Gilse op als dirigent, en hij vertrekt uit Utrecht.

Kort daarna gaat Van Gilse opnieuw naar Duitsland, waar hij weer tijd heeft om te componeren (o.a. Der Kreis des Lebens - 1928/29). In 1933 vestigt Van Gilse zich definitief in Nederland, en wel - voorlopig - in Utrecht, waar hij is benoemd als directeur van het conservatorium; in 1937 neemt hij hier ontslag.

Een dergelijke administratieve functie was niet vreemd voor Van Gilse. Zijn leven lang heeft hij organisatorisch veel voor het nederlandse muziekleven betekend. Al in 1911 komt op initiatief van Van Gilse het Genootschap van Nederlandse Componisten tot stand. Ook bij de oprichting van de BUMA was Van Gilse nauw betrokken; van 1917 tot 1942 was hij hiervan voorzitter. Deze materiële belangenbehartiging was nieuw in die kringen. Ook voor zijn orkestleden heeft Jan van Gilse altijd naar verbetering gestreefd: zo heeft hij ervoor gezorgd dat er een pensioenfonds werd gevormd. Het is duidelijk dat Van Gilse, hoezeer hij zich ook een kunstenaar voelde, niet wereldvreemd in het leven stond.

De wens om naar Nederland terug te keren leefde al sinds het begin van de dertiger jaren, wegens het opkomend nationaal-socialisme in Duitsland. De houding van Van Gilse tegen het fascisme en nationaal-socialisme is altijd zeer alert en principieel geweest. Meerdere mogelijkheden om zijn werk uit te (laten) voeren in Duitsland wijst hij af: "In een land waar de kunst niet naar waarde, maar naar ras wordt geschat, wens ik mijn werk niet uitgevoerd te hebben".

Deze houding verdient nog meer bewondering als men bedenkt dat Van Gilse unieke aanbiedingen vanuit Duitsland bereikten, terwijl in Nederland weinig belangstelling voor zijn muziek was.

Pas de laatste jaren komt hierin verandering. Zo is in het Holland Festival 1980 de opera 'Thijl' integraal uitgevoerd. Eveneens in 1980 verscheen een zeer lijvige dissertatie over Jan van Gilse ("strijder en idealist") van de hand van H.C.M. van Dijk. In 1978, 1980 en 1981 heeft het VU-koor eveneens werk van Van Gilse uitgevoerd. Gedurende de oorlog was Jan van Gilse betrokken bij het kunstenaars-verzet. Zijn werk stond op de zwarte lijst; vanaf 1942 heeft Van Gilse op meerdere adressen ondergedoken gezeten. Zijn beide zoons zijn door de Duitsers omgebracht. In augustus 1944 wordt Van Gilse (onder een schuilnaam) opgenomen in het ziekenhuis, wegens kanker. Op 8 september 1944 is Jan van Gilse overleden. Hij ligt begraven te Oegstgeest. Op zijn graf staat een monument van Mari Andriessen.

SULAMITH

Sulamith is een jeugdwerk van de componist, voltooid in mei 1902, toen hij nog op het conservatorium in Keulen vertoefde. Doordat Jan van Gilse zijn opleiding daar niet voltooide, kon het plan om Sulamith als eindexamenstuk ten gehore te brengen geen doorgang vinden. Binnen een jaar werd het werk alsnog uitgevoerd. Een tweedaags muziekfeest in Arnhem -waar de vader van de componist hoofdredacteur was van de Arnhemsche Courant- had op zondag 18 October 1903 Sulamith op het programma.

Jan van Gilse heeft zelf, op verzoek, in het programmaboekje van het muziekfeest zijn compositie toegelicht en verteld "hoe het werd en hoe het is". Het horen van het gedicht Sulamith van Emil Prinz zu Schönaich-Carolath deed bij hem onmiddellijk de gedacht rijpen deze tekst "niet ter wille van de 'Dichtung' zelve, maar als 'Mittel zum Zweck' uit te werken (...)" Van Gilse had op dat moment namelijk "sinds langen tijd de gedachte, aan een werk de zelfopofferende liefde, het door erbarmig verlossing brengen, in symbolieken vorm, ten grondslag te leggen. Tot dit symbool moest natuurlijk de een of andere vrouwelijke figuur verheven worden".

De specifieke moeilijkheid om een gedicht om te zetten in muziek - om welke reden de compositie van dit werk door Wüllner sterk werd afgeraden - bracht Van Gilse ertoe het gedicht op verscheidene plaatsen te bekorten ("waartoe ik trouwens de toestemming van den dichter verkregen heb") en "eenige minder gelukkige wendingen in den tekst weg te laten". Zodoende kon Van Gilse zijn idee in dit werk kwijt en het werk jubelend doen eindigen -"gemotiveerd door de vreugde die de overwinning van het goede op het kwade bij ons opwekte"-, "waar het gedicht hoogstens een verzoenend uitsterven verlangt". Voor het overige voldeed het gedicht uitstekend "door de scherpte van zijn contrasten en het plotselinge afbreken van zijn stemmen; deze beide factoren geven den componist gelegenheid de muzikale contrasten meer plastisch op den voorgrond te brengen".

Begonnen wordt met een beschrijving van een persoon die in Judea op een rotsblok zit. Het is een gruwelijk iemand: Satan. Dan volgt de mededeling dat het Pasen is en dat van de bergen in de omgeving klokgelui te horen is. En in het dal trekt langzaam een feestelijke processie voorbij, richting Jeruzalem.

Plotseling, in een bocht, stopt de processie. Er ligt een bedelaar op de weg die uitgeput door dorst en hitte om water smeekt: "om Christus' wille". Hij sleept zich naar de priesters. Deze zetten echter, over het lichaam van de oude man heen, de pas er weer in, honderdstemmig het paaslied aanheffend: 'Christus is opgestaan'. Dit is een triomf voor de satan die sarcastisch erkent dat God prachtig werk heeft geleverd met de schepping, waarvan de basisgedachte de liefde is; maar nu blijkt dan toch dat dit werk té groots is voor de mensen. De wereld hoort aan satan toe. Dan verschijnt een vrouw. Een moeder met haar kind in de armen. Zij ziet de bedelaar, knielt meteen bij hem neer en geeft de uitgedroogde oude man de borst. Satan heeft verloren. Als de vrouw weer opstaat en verdergaat, omgeeft de ondergaande zon haar gestalte met een wonderlijke stralenglans.

Auf einem Felsen im Judäerland
Den Oleanderbäume rot umblüten
sass ein Wand'rer.
Sein Antlitz war vernichtend schön,
doch furchtbar stolz, so stolz, alsob die Stirne
sich abgeschüttelt jäh ein Diadem.
Und, blass von der Begierden grossem Kampf,
Drohend hinein in's blühende Weltall rage.
Leer wie die Wüste, nur gekrönt vom Zug
Offner Empörung. Auch sein Aug war
So gross und leer, als habe es geschaut
Seltsamen Glanz und sei dann jäh erstarrt
Zu schwarzem Lava. Sein tiefroter Mund
War hohngespannt, als lachte oft und gern
Er über Unglück. Wo sein leichter Gang
Das Gras gebeugt, da senke welk es nieder
Die feinen Halme, und den Ort umspinn,
Allwo er rastete, ein fahler Reif.
Damit gemerkt bis zur der Welten Ende
Die Stätte sei, wo er einst ausgeruht-
Denn er war Satan. Ueber Gottes Erde
lag tiefer Friede. Es was Osterzeit;
Vom Berge Karmel bis nach Askelon
Floss Glockenklang, und zog tiefsüss und leise
Ein himmlisch Grüssen übers blüh'nde Land
Im Thale aber tönnten Gnadenlieder,
Und Weihrauch wallte, ums Paladium
Flogen die Fahnen, gen Jerusalem
Zog festlich langsam einen Prozession.

Da plötzlich, wo die Strasse scharf sich wendet,
Stockte sie jäh. Quer über Wege lag
Ein allter Bettler, den die Kraft verliess
Vor Durst und Hitze. Der erhob die Hand
Und flehte jammervoll: "Erbarmt euch meiner,
Denn ich verschmachte! Nässt die Lippen mir
Mit einem Trunk nur, lasst mich nicht verderben,
Um Christi Willen!" Und er schlepte sich
Hin zu den Frommen mit gerung'nen Händen
Und rührte flehentlich den kleidersaum
Der Priester an. Die riefen aber laut:
"Auf nach Jerusalem!" Und überm Leib
Des Hingesunk'nen ging die Prozession.
Indes die Weihrauch dicht und dichter wallte,
und hundertstimmig sich zum Himmel schwang
Die Osterhymne: "Christ ist auferstanden."

Aus Satans Augen brach ein Blitz
Wilden Triumphes. Seinen Mund umkam
Ein seltsam Lächeln, das war satt von Hohn
Und van Verachtung.
Es liess ein Sturm die Brust hoch auf ihm wogen,
Und langsam sprach er: "Welt, du bist doch mein,
Du bist doch mein, du schöne, schöne Erde!
Als ich das Haupt erhob zu Gottes Thron
Und nach Empörung schrie, so dass ein Riss
Dein fert'ges Werk, die Schöpfung, wild durchklaffte,

Nicht war's aus Stolz! Nein, ich erkannte nur,
Mein hoher Feind, wie tief verfehlt das grosse,
Das ungeheure Werk, das du getan
Deiner Schöpfung Ziel
War reine Liebe. Süß, tiefsinnig schön
Ist der Gedanke, aber viel zu gross
Für seinen Träger.
Deine Liebe ward Weihrauchumschwebt
Im Herzen aber frech
Durch Kot geschleift. Haltlos rollt deine Welt
In einen Abgrund, Ich doch schmett're ihr
Des Hasses Felsen krachend in die Speicher
Und sehe lachend sie zu Grunde gehen,
Und juble laut: "Du weisst nichts mehr von Liebe,
Du schöne Welt - nun bist du mein, ganz mein!"

Sieh', des Weges kam
Ein Maronitenweib. Es trug ihr Haupt
Ein schweres Bündel grünendes Gezweiges,
In ihren Armen aber lag ein Kind,
Das lächelte im Schlaf. Da sah am Grabenrand
Auch sie dan Bettler, und ihr Bündel warf
Sogleich sie, aber dann löste auch das Kind
Sie aus dem Kleide, kniet nieder still
Und nahm das Haupt der Kranken in den Schoss
Der röchelte: "Ach ich verdurstete, Weib-
Und ring's kein Quell!"
Bebend löste sie schnell das Gewand
Und bettete das wüste Greisenhaupt
An ihre keusche, sanftgeschwellte Brust-

Der Abend kam mit dunklem Flammenglanz
Ueber Judäa, in den Thälern lag
Tiefblauer Duft. Da stand sie auf und ging
Ins Abendrot hinein.
(Und Satan blickte regnungslos ihr nach
mit den entgötterten verlornen Augen)
Die sonne sank und wob ein letztes, wundersames
Glühn um ihre wandelnde Gestalt.

E. Prinz zu Schönaich-Carolath

kees van baaren

Kees van Baaren werd in 1906 in Enschede geboren. Hij studeerde in Berlijn aan de Hochschule für Musik van 1923 tot 1929 en daarna bij Willem Pijper. Hij vernietigde al zijn composities van vóór de leertijd bij Pijper, met uitzondering van het Eerste Strijkkwartet. Als eerste componist in Nederland schreef hij werken in het twaalftoons-systeem van Arnold Schönberg. Hij kreeg voor zijn gehele oeuvre de Sweelinckprijs 1969 toegekend.

Hij was achtereenvolgens directeur van het Amsterdams Muzieklyceum, het Utrechts Conservatorium en het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Tot zijn leerlingen behoorden o.a. Louis Andriessen, Reinbert de Leeuw, David Porcelijn en Peter Schat. Hij overleed in 1970 in Oegstgeest.

De cantate *The Hollow Men* werd geschreven in opdracht van het Studentenmuziekgezelschap Sweelinck van de Universiteit van Amsterdam in 1949. De tekst nam Van Baaren van T.S.Eliot. Oorspronkelijk was de koor- en orkestbezetting klein gehouden, rekening houdend met het grote probleem van snel wisselende bezettingen bij studentenensembles. In 1955 besloot Van Baaren het geheel om te werken voor groot orkest. In deze versie wordt het stuk ook vanavond uitgevoerd. Opvallend in *The Hollow Men* zijn de sterk tonaal gekleurde twaalftoons-systeem melodieën en de jazzy ritmen, waarmee de aanpassing aan de Engelse taal wordt aangegeven. De cantate bestaat uit vijf delen en wordt voorafgegaan door een instrumentale prelude.

OVER DE TEKST

Eliots *The Hollow Men*, geschreven in 1925 betekent een dieptepunt, maar ook een keerpunt in het cultuurpessimisme van deze puriteins opgevoede Amerikaanse intellektueel. Na een voortreffelijke academische opleiding (aan ondermeer de universiteiten Harvard, Sorbonne en Oxford) vestigt hij zich in 1914 voorgoed in Londen. Evenals zijn landgenoot Ezra Pound voelt hij zich sterk aangetrokken tot de Europese traditie en cultuur. Met Yeats en Pound behoort hij tot de grondleggers van de moderne Engelse poëzie. Deze avantgardisten schrijven een poëzie die bepaald niet gemakkelijk is. Eliot schrijft bewust voor een kleine kring van ingewijden. Om hem te begrijpen is een zekere belezenheid noodzakelijk. Zijn taalgebruik is bepaald revolutionair en wijkt sterk af van het idioom van het begin van deze eeuw. Zijn beelden zijn meer prozaïsch en aan het stadsleven ontleend. In zijn eerste gedichten ziet Eliot de moderne (stads)mens als een tragisch verschijnsel in een zich steeds meer industrialiserende maatschappij. Hierdoor wordt de mens steeds meer gevangen in een bepaald soort materialisme terwijl hij ondertussen bezig is geestelijk dood te bloeden. Steeds minder is hij bereid geestelijk actief bezig te zijn. Hij ontwijkt geestelijke problemen. Het gevolg is een gevoel van doelloosheid, verveling en wanhoop. In zijn eerste bundels benadert Eliot dit probleem cynisch, haast satirisch.

In *The Waste Land*, zijn grote en uiterst moeilijke gedicht van 1922 dat zeer de aandacht trok, heeft zijn pessimisme een dieptepunt bereikt. Het wereldlijke leven van de mens betekent zijn geestelijke dood. De mens is niet bereid te lijden. De nadruk ligt op egocentriciteit, niet op zelfbeheersing. Geestelijke apathie dient geestelijke inspanning te worden. De voosheid van het leven moet doorbroken worden. In *The Waste Land* moraliseert Eliot, maar geeft geen hoopt. Ondertussen heeft Eliot enige gedichten geschreven die wijzen op een religieuze ontwikkeling. Hij voelt zich aangetrokken tot de Anglicaanse Kerk, waarin hij in 1927 zal toetreden.

THE HOLLOW MEN

1. Het eerste deel van het gedicht is vrij duidelijk. De geestelijk lege mens wordt geïntroduceerd. Wat hij zegt, heeft niets om het lijf. Zij, die wel geestelijk actief geweest zijn, zien ons van gene zijde zelfs niet eens als dwalenden, die het verkeerd gedaan hebben (dan hadden we tenminste nog wat gedaan), maar als passieve, amorphe, inerte figuren.

2. De ogen van hen, die niet geestelijk dood waren, zijn hier niet in dit leven. Het woordje there slaat op Death's Dream Kingdom, dus op dit aardse leven. Wij brengen het niet verder dan het ons nog vastklampen aan een broken column waar nog even een spotlight op valt. We zijn als de boom die meegeeft aan de wind. Wat we te zeggen hebben is, hoe plechtig het overigens ook moge klinken niet waarneembaar in het betekenisloze geluid van de wind. We wensen niet geconfronteerd te worden met ogen. We willen geen geestelijke activiteit. We willen dus naar het peil van het dier (rat's coat, crowskin). Naar het peil van de vogelverschrikker (crossed staves in a field). We willen het geestelijke ontwijken, zoals de wind om obstakels heengaait. Eenmaal zullen we de confrontatie met ogen niet kunnen ontlopen, maar nu alsjeblieft niet.

3. Laat ons maar met rust met onze stoned images, onze broken columns van religie, filosofie of politiek. Eliot vraagt zich af of bij de dood de grote problemen van het leven, waarmee we nu nog niet geconfronteerd wensen te worden, opgelost zullen worden. Of we zullen gaan zien.

4. Hier zijn geen ziende en dus wetende ogen, ogen die ook een steun zouden kunnen betekenen. Zwijgend, angstig wachten de hollow men voor de dodenrivier. En ze zullen niet zien, tenzij..... en hier komt dan even een doorbraak, een mogelijkheid tot perspectief in de vorm van de multifoliate rose, bij Dante het symbool voor Maria en de heiligen in de hemel. Later ook voor Christus.

5. Het slot is echter weer zeer negatief. De mogelijkheid van Inferno naar Paradiso gaat verloren. De hollow men ontwijken in een volksliedachtig danswijsje. Laat ons dansen, zingen en vrolijk zijn, want morgen....

Ze dansen om een stekelige cactusvijg, maar plukken de vrucht niet. Als een kat om de hete brij. Het probleem van de waarheid wordt niet ontsluit. Tussen droom en daad, tussen de idee en het uitvoeren van de idee..... falls the shadow. Die schaduw is het gehecht zijn aan het eigen ego, het toegeven aan persoonlijke impulsen, het nemen van de gemakkelijkste weg. Geen problemen graag. Terzijde klinkt nog zwak en vermoeid een kreet die een mogelijke weg naar de bevrijding suggereert: For Thine is the Kingdom. Maar de hollow men weren af. Dat kan altijd nog: Life is very long. Het hakkelend slot suggereert vermoeidheid en het afbrokkelen van de wil om tot een hernieuwd geestelijk leven te komen. En zo gaat de wereld ten onder, niet met een klap, maar van binnen uit met armetierig gejammer.

Uitgave:

The Hollow Men van Kees van Baaren werd uitgegeven bij Donemus, Amsterdam.